

Arkitekturprogram Borlänge kommun

BORLÄNGE

Koppling till lagar och andra styrande dokument

Metadata om dokument

Dokumentnamn		Dokumenttyp	Omfattar
Borlänge kommun Arkitekturprogram		Remissversion	
Dokumentägare	Dokumentansvarig	Publicering	
Plan- och mark chef	Planchef		
Beslutad	Bör revideras senast	Beslutinsats	Diarienummer
	2024	Kommunfullmäktige	2019/183
Revidering 1			
Revidering 2			
Revidering 3			

Samtliga bilder är fotograferade av Perilla Wählin Norén, förutom sid 14 (vänster), sid 21, sid 17 (höger) och sid 26, fotograferade av Petra Wählin Massali och sid 9, fotograferade av Hugo Hedström/Folkrorelsernas arkiv (vänster) och Sofia Larsson (höger).

Syfte

Syftet med att ta fram ett styrdokument för gestaltungsfrågor i Borlänge kommun är att säkerställa ett långsiktigt arbete med arkitektur som ett verktyg för samhällsbyggnad.

Bakgrund

Med det globala målet nr 11 Hållbara städer och samhällen samt regeringens *Politik för gestaltad livsmiljö* som grund, beslutade samhällsbyggnadsnämnden att ta fram en förstudie i syfte att undersöka behovet av ett arkitekturprogram för Borlänge kommun. Förstudien pekar på vikten av en samlad arkitekturstrategi samt poängterar att ett arkitekturprogram är ett verktyg i samhällsbyggnadsprocessen. Borlänge kommun har tagit fram ett arkitekturprogram där sex stycken arkitekturprinciper presenteras.

Omfattning

Arkitekturprogrammet är ett stöd, ett dialogverktyg med exploatörer samt riktar sig till allmänheten. Programmet omfattar hela kommunen. Arkitekturprogrammet gäller för alla nämnder och styrelser som planerar, bygger, förvaltar eller bedriver andra verksamheter som berör gestaltad livsmiljö.

Mål

Målet är att skapa långsiktiga värden för en vacker, hållbar och levande kommun. Borlänge arkitekturprogram innehåller kommunens riktlinjer för arkitektur och samhällsbyggnad. Arkitekturprinciperna ska gälla i samhällsbyggnadsprocessens alla skeden - från tidig idé till färdig byggnad eller plats och ska efterföljas vid all form av byggnation som påverkar stadsbilden eller stadsrummet.

Innehåll

Koppling till lagar och andra styrande dokument	2
Syfte	3
Bakgrund	3
Omfattning	3
Mål	3
Arkitekturprinciper	7
Borlänge kommuns arkitektur	9
En kommuns födelse.....	9
En kommun som lever	10
Processflöde för interna och externa exploateringar	11
Princip 1 -En arkitektonisk idé	13
Princip 2 -Att utforma med tanke på platsens förutsättningar	14
Princip 3 -Att förhålla sig till den historiska kontexten	17
Princip 4 -Att bygga med långsiktigt hållbara metoder och material	19
Princip 5 -Att göra kommunens rum inkluderande och tillgängliga.....	20
Princip 6 -Att integrera grönsystem och biologisk mångfald	23
Gestaltningsskeden i samhällsbyggnadsprocessen.....	24
Samtalsguide	25

Arkitekturprinciper

Den gestaltade miljön ska

- ▶ ha en arkitektonisk idé.
- ▶ utformas med tanke på platsens förutsättningar.
- ▶ förhålla sig till den historiska kontexten.
- ▶ byggas med långsiktigt hållbara metoder och material.
- ▶ göra kommunens rum inkluderande och tillgängliga.
- ▶ integrera grönstrukturer och biologisk mångfald.

Borlänge kommuns arkitekturprogram formuleras i sex stycken arkitekturprinciper. När ordet arkitektur används i dokumentet menas en av människan medveten gestaltad livsmiljö, såväl byggnader som landskap som infrastruktur och samhällsstruktur.

Det inbegriper det gestaltade, hur det är organiserat och relationerna dem emellan.

Arkitekturprinciperna ska följas vid utvecklingen av Borlänge kommun och vara ett stöd vid byggnation och planering. En analys av, och ett förhållningssätt till, principerna ska redovisas i tidigt skede.

Borlänge kommuns arkitektur

En kommuns födelse

Landskap präglar en bebyggelse. Genom Borlänge kommun rinner Dalälven och det är den som har genererat kommunens gestalt. Sågen, järnverket och stations-samhället är sprungna ur den. Älven var en förutsättning för bruket, som var en förut-sättning för köpingen, komplementsamhäl-let och den fria marknadskraften, som bild-ades utanför tidens brukssamhällen.

Borlänge gick från by till stationssamhäl- le, vidare till municipalsamhälle, vidare till köping för att till sist bli stad 1944. Borlänge stad är alltså ung, men som by är den gam- mal. Övergången från obebyggd utmark till stad gick fort sedan bruket och köpingen bildades i slutet på 1800-talet. Den moder- na stadsplaneringen kom till Sverige strax därpå. 1907 infördes stadsplanelagen då planverksamheten systematiserades. Det möjliggjorde en planering av stadsbyggnaden. När Domnarvet 1926 hade bildat mu- nicipalsamhälle med sina 14 000 invånare,

ställdes därför formella krav på planlägg- ning. 1944 gjordes en generalplan för hela Borlänge köping och Domnarvet tillsam- mans med Borlänge stad för att samordna och ge en överblick. Generalplansförslaget bestod av en utbyggnadsprincip där det redan avslutade kvarteret kunde fortsätta med nya kvarter i ett öppet system. Bebygg- elsen vid bruket, handelsköpingen och bon- debygden skulle grupperas i ett antal fristå- ende, regelbundna grupperingar med egna små stadsdelscentrum. En princip som väx- te ur en redan spridd bebyggelse.

Gustaf Linden ritade generalplanen och han kallade principen för ett drabant- system. Man kan jämföra drabantssystemet med trädgårdsstadens enheter eller de senare satellitstäderna. Stadsdelar skulle skiljas åt av obebyggda delar med jordbruksmark och trafikleder. Varje stadsdel för sig ordnades symmetriskt och parametrar som höjd och täthet gav karaktärer åt varje del. Drabanterna

fanns i olika variationer, men enheterna hade en samling av centrala torg och stråk som kantades av hus för butiker och bostäder. På det sättet skulle man ordna platser och arrangera omgivande, glesare och mindre tydligt formade bebyggelser. Var för sig verkar stadsdelarna färdiga medan utbyggnadsmöjligheten tillåter ett ständigt växande i nya drabanter, nya grannskapsenheter. Planen blev aldrig helt genomförd, men arbetarområdena är än idag strikt ordnade efter rätvinkligt gatumönster.

Ett flertal byar i ett jordbruksområde blev Borlänge. Byarna förenades, men mönstret från bondgårdarna finns kvar i stadsplanen. De ordnade arbetarstadsdelarna kontrasterar mot den mer organiskt framvuxna, köpingen och byn. Borlänge har på så sätt blivit en geografiskt originell stadstyp. Ett handelssamhälle knutet till industriort, beläget i jordbruksbygd – bruket, handelsköpingen och bondebygden. Formen är fortfarande karaktäristisk.

Borlänges personlighet ligger delvis också i bruksatmosfären, i att en stor del av samhället bestod av ett järnbruk. Borlänge köping uppkom som komplement till bruket, i form av service- och handelsort. Stadens olika delar har olika karaktär. Den stadskärna man talar om idag byggdes under modern tid och är redan på väg att omvandlas.

Det här är viktigt att förstå, eftersom Borlänge bygger vidare på dessa grunder. En grundläggande struktur och karaktär som samhället kan välja att förhålla sig till på olika sätt. De positiva egenskaper som skapats av Borlängebor genom tiderna, och som vidare framåt kommer att skapas, ska förstärkas.

All gestaltad livsmiljö ska ta hänsyn till

befintlig miljö. Samhällsbyggnadsnämndens utgångspunkt är att arkitektur är ett verktyg för samhällsbyggnad. Arkitekturens uppgift sträcker sig bortom material, funktion och mätbara egenskaper och in i den mentala och existentiella delen av livet. Byggnader ger oss inte bara fysiskt skydd eller möjliggör plats åt specifika aktiviteter. Förutom att innehålla våra kroppar och handlingar, så ska byggnaderna också innehålla våra tankar, minnen, önskningar och drömmar. Älven och träet. Malmen och metallen. Industrin. Kulturlandskapet. Skogslandskapet. Två fogade timmerstockar.

En kommun som lever

Arkitektur är medlandet mellan den fysiska världen och vårt medvetande genom att människan tar in den gestaltade miljön samtidigt som hon genom den uttrycker sitt inre. Med strukturer och rum, situationer av liv, utgör arkitekturen vårt viktigaste uttryck av vår inre ordning, hierarki och minne. Eftersom arkitekturen behandlar ett sådant djup måste den formas med varsamhet och eftertanke. Arkitekturen blir ett verktyg för en hållbar stadsbyggnad.

De värden och kvaliteter som finns ska tillvaratas och förstärkas i all byggnation. Arkitekturen ska bidra till detta och vid all byggnation ska arkitekturprinciperna hanteras.

Borlänge tar avstamp i och respekterar det historiska arvet, men utvecklar och formar samtidigt kommunen till en levande stad i samverkan med jorden på ett långsiktig hållbart vis.

Processflöde för interna och externa exploateringar

Planförfrågan

Exploatören presenterar sin grundidé.

Detaljplan

Exploatören tillsammans med kommunen går igenom hur projektet följer arkitekturprinciperna. Kommunen avgör vad som ska säkerställas i detaljplanen/exploateringsavtal/kvalitetsprogram.

Bygglov

Exploatörens bygglovsansökan prövas utifrån framtagen detaljplan/exploateringsavtal/kvalitetsprogram.

Uppföljning

Vid slutbesiktning kontrolleras att de ställda kraven är genomförda.

Princip 1: En arkitektonisk idé

Arkitektur påverkar oss alla, både medvetet och omedvetet. Därför är det nödvändigt att den gestaltade miljön utformas med omsorg.

Alla byggnader och all gestaltad miljö i kommunen ska bära på en arkitektonisk idé. Det innebär att det byggda ska förstå sin omgivning, tolka den och göra den bättre. God arkitektur ger mycket tillbaka.

Den gestaltade miljön ska kompensera för det faktum att byggnadens avtryck konkret tar anspråk på jorden och dess resurser.

Särskild hänsyn ska tas till ett sammanhang eller till en skala. Utgångspunkten kan grunda sig i befintlig bebyggelse, i ett material, i en känsla eller i en atmosfär. En plats kan ha speciella förutsättningar vad gäller till exempel höjdskillnader, ljusförhållanden, riktningar och rörelser. Det kan handla om hur ljuset ska spridas i byggnaden och kvarteret eller hur man ska röra sig i byggnaden och parken. De omgivande byggnaderna kan ha en historisk betydelse, som kan ge projektet en möjlighet till samtida tolkning. Utgångspunkten kan variera, men den gör gestaltningen stark.

Arkitekten ska beskriva sina arkitektoniska utgångspunkter och sin arkitektoniska idé. Det ska tydligt framgå av det enskilda gestaltungsprojektet vilka utgångspunkter som studeras, utforskas, uttrycks och förstärks. All byggnation

ska föregås av en arkitektonisk idé, som beskriver vad projektet vill åstadkomma och vilka arkitektoniska värden som tillförs. Idén ska finnas med från start, följa processen och diskuteras under hela skeendet så att den säkerställs.

Arkitektonisk kvalitet ska finnas med från början av processen och genomgående vara en given del av projektet. Den bärande idén ska användas som ett stöd på vägen. Hög arkitektonisk kvalitet handlar om långsiktigt hållbara lösningar, som blir värdefulla även i framtiden. Det här gäller i såväl översiktsplan och detaljplan som i bygglov och markanvisning.

Arkitekturen ska utformas med vetenskapen om att vi upplever rum med alla sinnen. Men en byggnad är inte bara ett fysiskt skydd utan ska också bära våra tankar, minnen, önskningar och drömmar. Den ska stimulera och utveckla Borlänge till en levande kommun. Arkitekturen i Borlänge ska vara noga genomtänkt och kännetecknas av hög kvalitet och omsorg. Den byggda miljön ska gestaltas ur väl definierade arkitektoniska visioner. Byggnader, gator, parker och torg ska ses i sitt sammanhang, som en helhet, och utformas med ett tydligt förhållningssätt till den mänskliga skalan, det vill säga med människan i fokus.

All arkitektur syftar till att skapa god livsmiljö för alla som vistas i Borlänge.

Princip 2: Att utforma med tanke på platsens förutsättningar

All arkitektur påverkar och påverkas av sin omgivning. I och med det skapar arkitekturen ett sammanhang. Tillkommande och förändrad byggnation ska bidra till och samspela med den omgivande bebyggelsen. Detta ska ske tillsammans med närområdet, men också med kommunen och länet i stort.

All planering och byggnation ska föregås av en analys över de befintliga förutsättningarna. Analysen ska innehålla en beskrivning av området, dess karaktär samt vilka yttre faktorer som behöver tas hänsyn till, exempelvis vind, ljud, ljus, vatten och risker. Aspekter som silhuett, siktlinjer och transportstråk ska beaktas. Utifrån analysen ska det redovisas hur projektet förhåller sig till förutsättningarna samt hur mervärden kan skapas.

Hårdgjorda ytor ska till exempel ha en idé om dagvattenhantering. Ljus-, ljud- och vindförhållanden ska med arkitekturens hjälp åstadkomma miljöer, som är bättre än det var tidigare ur ett socialt, men också miljömässigt och ekonomiskt perspektiv.

Alla aktörer inom samhällsbyggnadssektorn, såväl privata som offentliga, har ett gemensamt ansvar för den byggda miljön. I arbetet med att forma vår byggda miljö ingår medborgare, byggbolag, fastighetsägare, näringsliv, arkitekter, kommun, region, länsstyrelse och stat. Insikt om varandras olika utgångspunkter är en viktig förutsättning och tillför kraft. Engagemang och delaktighet från alla parter är viktigt för samhällsbyggnad och en förutsättning för hög arkitektonisk nivå. Samverkan och samförstånd ingår i våra förutsättningar.

Princip 3: Att förhålla sig till den historiska kontexten

Platsens historia är en resurs. Kulturhistoriska spår finns överallt och har många olika värden. Som utgångspunkt för den gestaltade miljön har platsen stor betydelse. Spåren finns som en resurs att nyttja och bör användas för att förstärka stadens identitet och förvalta den gemensamma berättelsen. Byggnaderna och dess omgivning uttrycker berättelsen om Borlänge. Berättelsen börjar i vardagslivet, i samtalet, i våra behov. Den kommer hela tiden att behöva återberättas och omformuleras.

Berättelsens uppbyggnad är också en bra tolkningsguide till arkitektens struktur. I berättelsemodellen finns läsaren. Det betyder att arkitektur är ett samtal. Vi kan tala med borlängebor från förr och med borlängebor i framtiden. Läsaren har förväntningar, vilka ska mötas upp i läsningen.

Byggnader bär på spår. Ny arkitektur ska därför möta befintlig bebyggelse med ett medvetet förhållningssätt. Den ska både berika och respektera.

Inför varje projekt ska en analys göras och ett ställningstagande ska fastställa vilka historiska värden och kvaliteter som finns i den befintliga miljön och som är möjliga att utveckla och bevara. Att bevara karaktärsmiljöer som byggnader, grönska och vägstrukturer ger avläsbara årsringar och en naturligt varierad utformning med möjlighet till blandad användning.

Den gestaltade miljön ska generellt ha ett varsamt förhållningssätt till stadens förnyelse och samtidigt en acceptans inför att en levande kommun är i ständig rörelse och förändring. Arkitekturen ska bidra till framtidens kulturarv.

Princip 4: Att bygga med långsiktigt hållbara metoder och material

Byggnade och fastighetsförvaltning står för en stor del av utsläppen av växthusgas. Borlänge ska byggas hållbart. Utsläpp under byggtid och framtida energibehov ska minimeras. Sunda material med liten påverkan på människa och natur under hela livscykeln ska premieras framför kortsiktiga lösningar. Hänsyn ska tas till klimatförändringar, till exempel översvämningar och extrema temperaturer.

Arkitekturen ska vara miljömässigt hållbar och bidra till att kommunens resurser nyttjas på ett effektivt sätt. Bebyggelsen ska ha låg energianvändning under sin livstid och om möjligt bidra till el- och värmeproduktion. Material med långt livscykelperspektiv ska beaktas. Lång livslängd har

till exempel material som natursten, tegel, metall, glas och trä. Ur ett livscykelperspektiv är bevarandet och underhållet av redan befintliga material att föredra jämfört med nyttillverkade. Byggnaderna ska hålla över tid och materialen, konstruktionen och de tekniska lösningarna ska ha ett helhetsperspektiv, till exempel kunna återbrukas. Arkitekturen ska underhållas och förvaltas väl vad gäller både material och funktion.

Tekniska lösningar bör integreras i gestaltningen, inte som tillägg till en färdig byggnad. I alla projekt ska det framgå vilka hållbara metoder och material som används. Genom arkitekturen kan nya innovativa lösningar utvecklas.

Princip 5: Att göra kommunens rum inkluderande och tillgängliga

Arkitektur är ett verktyg för samhällsbyggnad och miljöerna ska gestaltas för att vara inkluderande tillgängliga. Alla medborgares behov ska tas hänsyn till.

Kommunens offentliga rum är till för alla människor i vardagen och därför är det viktigt att alla är inkluderade. Tillgängligheten ska tillgodoses ur ett fysiskt, socialt, ekologiskt och ekonomiskt perspektiv. Bebyggelsen ska kunna användas till flera ändamål, vid flera tidpunkter och av personer med olika ålder, intressen, kön och förutsättningar. Arkitekturen ska främja möten och social samvaro, i stad såväl som på landsbygd. Ett exempel kan vara att bottenvåningarna i staden är öppna mot allmänna, offentliga rum. Ett annat exempel är åtgärder i rekreationsområden, vilka möjliggör att flera borlängebor kan vistas i naturen.

En del av samhällsbyggnadens värden är omätbara. Det finns behov och intressen, som inte kan hanteras med rationella metoder eller med bestämda mått. Buller och ramplutningar kan mätas, men inte känslan av tillhörighet och empati. Borlänge kommun vill skapa plats för det offentliga samtalet och den demokratiska processen.

Arkitekturen ska bidra till livet i kommunen. Kommunens rum ska byggas så att de ordnar och stödjer samhällsprocesser och underlättar vardagsliv. Stadsgator ska vara starka med stor genomströmning och rörelse

av människor. Goda förutsättningar för verksamheter i bottenvåningar ska finnas generellt. Stadsbilden ska vara tydlig och präglas av levande bottenvåningar, som är tillgängliga för alla i kommunen. Rörelsen genom kommunen generellt och staden specifikt ska vara smidig och gynna cykel-, gång- och kollektivtrafik. Den ska alltså gynna fysisk aktivitet. Det ska vara enkelt att röra på sig. Arkitekturen ska uppmuntra till vistelse utomhus och till lek. Borlänges många stadsdelscentrum ska sammankopplas med andra delar av kommunen. Det kan ske genom att flera gång- och cykelvägar skapas och att kollektivtrafiken prioriteras framför andra motorfordon. Nya områden ska kopplas samman med befintliga.

I de tätt bebyggda, stadsmässiga delarna av Borlänge kan byggnader med fördel placeras i tomtgräns direkt mot gatan. Entréer kan vändas mot gatan, gårdar utformas för socialt liv och lokaler för verksamheter placeras i bottenvåningar. All byggnation ska föregås av en analys över befintliga rörelser. Torg, parker, vegetation och vattenanläggningar ska finnas tydligt och rättvist utplacerade. Platsbildningar med ljus och sol är viktiga komponenter. Den gestaltade bebyggelsen ska ha en lyhördhet inför funktion, men också ta hänsyn till hur bebyggelsen upplevs. En medveten gestaltning ger förutsättningarna för det genom orienterbarhet, dynamik, stimulans och liv.

Princip 6: Att integrera grönstrukturer och biologisk mångfald

Grönska är ett av de viktigaste elementen i samhällsbyggnad. Gröna miljöer i alla storlekar ska därför utformas med hög kvalitet och långsiktig hållbarhet. En förutsättning för grönska och liv är vatten. Vattenområden, med älven, sjöar, öppna dagvattensystem, dammar, åar och bäckar är betydelsefulla element i vårt stadslandskap.

I skapandet av en stad ingår att tillgodose gröna och blåa värden. Det ska ses som en möjlighet och en utmaning snarare än en motsättning. Grönblå infrastruktur bör integreras i gestaltningen. Borlänge ska innehålla en variation av gröna inslag som till exempel naturområden, parker, alléer, enstaka träd, gårdar, gatugrönska, planteringar, stadsodling, gröna tak och väggar. Grönstrukturerna får gärna vara innovativa och ha utgångspunkt i den ekologiska processen. De ska verka som dagvattenhanterare, reducera buller, förbättra luftkvaliteten, balansera temperatur och hjälpa den biologiska mångfalden. I alla projekt ska det framgå hur de gröna värdena tas till vara, förstärks och utvecklas.

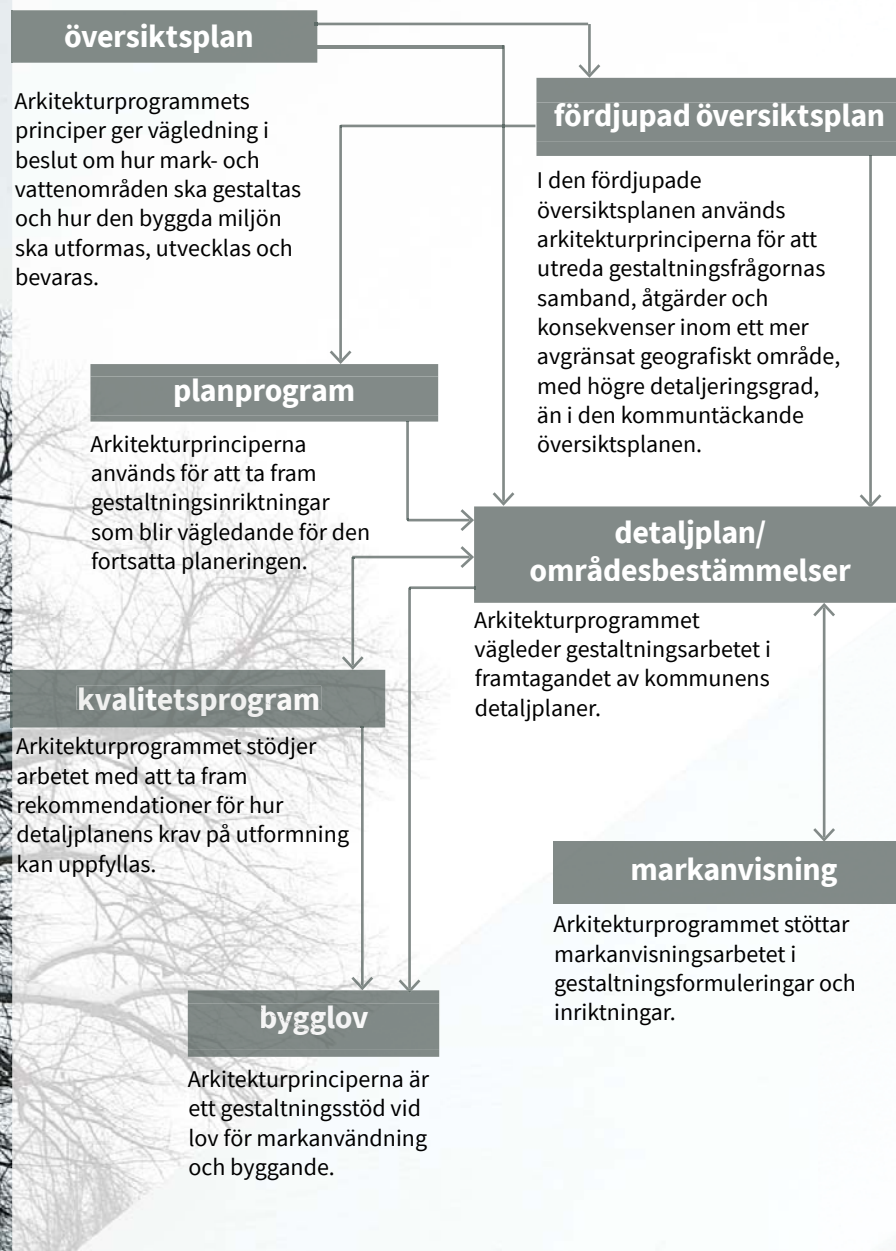
I takt med att vi bygger staden tätare

behöver vi använda stadens mark- och vattenresurser än mer effektivt. Det är därför viktigt att planera stadens ytor medvetet och skapa mångfunktionella miljöer med både sociala och ekologiska värden. Parker, stadsnära odling och gröna torg är viktiga ur både ett socialt, ekologiskt och välbefinnande perspektiv.

I takt med att staden blir tätare förändras stadsbilden och vår användning av staden. Alla borlängebor ska ha tillgång till högkvalitativa vatten- och grönområden, vilka ska förbindas med andra områden som är viktiga för hur människor och djur rör sig samt för att säkerställa växtlighetens förutsättningar. Det kräver en planering med omsorgsfull gestaltning av miljöerna, till exempel kilar av sammanhängande naturområden mellan bebyggelseområden. I en tät stad skapar den gröna infrastrukturen rekreativvärden, som möjliggör ett aktivt liv med löprundor, cykelturer, promenader, motion och bad.

Grönstruktur och vattendrag är grundläggande för ekosystemen i staden. Borlänge kommun vill göra plats för den biologiska mångfalden som en integrerad del av stadsplaneringen.

Gestaltningsskeden i samhällsbyggnadsprocessen

På vilken arkitektonisk idé och utgångspunkt bygger projektet?

På vilket sätt förstår arkitekturen sin omgivning?

Hur tolkas omgivningen och hur görs miljön bättre?

Vad bidrar arkitekturen med?

Hur ska idén behållas genom projektet?

Hur förhåller sig arkitekturen till platsen?

Hur påverkar den omgivningen?

Vilka värden tillvaratas och förstärks?

Hur samspelar arkitekturen med kontexten?

Vad bidrar arkitekturen med till platsen?

Hur hanterar arkitekturen landskapet?

Hur möter arkitekturen landskapet?

Hur förhåller sig arkitekturen till historien?

Vilka värdebärare gör miljön karaktäristisk?

Vilka historiska värden identifieras, tillvaratas och förstärks?

På vilket sätt är arkitekturen en integrerad del av ekosystemet?

Hur gynnar arkitekturen den biologiska mångfalden?

Vilka material används och varför?

Hur påverkar materialen människan och naturen?

Hur ser materialens livscykel ut?

Samtalsguide

Hur bidrar arkitekturen till livet i kommunen och den offentliga rumsbilden?

Hur gynnar arkitekturen rörelse?

Hur gynnar arkitekturen det offentliga samtalet och den demokratiska processen?

Hur bidrar arkitekturen till tillgängligheten i kommunen och till den offentliga rumsbilden?

Hur gynnar arkitekturen tillgänglighet?

På vilket sätt är projektet utformat enligt principen om universell utformning?

Vilka brister finns i tillgängligheten, och vad kan vi göra åt dem?

Vilka individuella stöd och lösningar för individens självständighet är nödvändiga?

På vilket sätt förebygger och motverkar projektet diskriminering?

Borlänge kommuns arkitekturprogram består av sex stycken arkitekturprinciper som tagits fram i syfte att skapa långsiktiga värden för en vacker, hållbar och levande stad. Programmet beskriver och förtydligar hur vi går tillväga.

Borlänge kommun
781 81 Borlänge
borlange.se

BORLÄNGE